

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Ք Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ Ղրուս 100 :
Այս Լրագիրը ամեն երկուշաբթի օրերը կը հրատարակուի :
Պոչտին գուրս գացած Լրագիրը բոլոր փոխադրութիւնները ամեն քիչ 5 փարայ :

Իր շաբթի համար շուր մը հրատարակեց ու շոքը զիտի վճարէ տուին 40 փարայ :
Երրորդ փարայ ծանուցում մը ձգի :
Դուրսէն եկած նամակներուն փոխադրութիւնները իր կողմէ զիտի վճարէ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 16 ԱՅԵՊՏԵՄԲԵՐ

— Մտաւարտական կողմանէ վեհափառ ինքնա-
կալին խնամքը յանձնուած անկար որք տղոց ըս-
տակն ու ինչքը ասոր անոր ձեռքը խնայով և պակ-
սելով ոչնչանալը այս անգամ ստուգուեցաւ : և
ասիկայ Մտաւարտական վեհափառ ինքնակալին կա-
մայր հակառակ բան մը ըլլալուն համար՝ յիշեալ
ինչքերուն կատարելագոյն երեւան ելելուն և ա-
մէն կերպով աղէկ պահպանութեանը համար կայ-
նեւրական բարձրահաման հրովարտակին համեմատ
անօրէնութիւն եղաւ, որ ասիկց ետքը ասանկ ինչ-
քերը պահուելու և անկարգութեամբ մնալու համար
հաստատուն և անփոփոխ կարգ և կանոնադրու-
թիւն ըլլայ : Նախ և յառաջ որբերուն ինչքը որ-
քան և ուր ըլլալու յայտնուելու համար բարձրա-
պատիւ փոխարքայն, և արդարութեան վճռոյ գե-
րադոյն ատենակին անդամներէն Նաչալ Իւլ-
նուաշուր Վահան պէկ Եֆենտին տեսչուի պիտի
ընեն : և այս ինչքերուն հաշիւները ձրի ընելու հա-
մար մեծազօր տէրութեան եկամտից գանձուն (մօլիէ
խալնէսին) գրաւորներէն քանի մը փորձուած է-
ֆէնիքի որոշուած են : Վերջիշեալ աղետաշուր
Էֆենտին իւր արդարաւէր բարութեամբ ամենուն ծա-
նօթ և պատուաւոր անձ մը ըլլալով՝ իրեն յանձնը-
ված այս գործը կատարելու յատուկ փայտ ընելի-
քին վրայ կանխած ընելու տեղի չի կայ : և որովհե-
տեւ այս բանս օրինաց վերաբերեալ բան մըն է,
բնապէս բարձրապատիւ մեծ գեներալին (չէյն իւլ-
խալմին) ալ տեսչութեանը տակը կ'ընայ : որով
կատարեալ ապահովութիւն կրնանք ունենալ որ
բարեգութիւն ինքնակալին խնամքը և հովանաւորու-
թեամբ որբերուն ինչքերը երեւան կ'ընեն և ա-
ռանց պակսելու կը պահուին : ուստի վեհափառ
ինքնակալին այս շնորհը հասարակութեան ծանու-

ցանելու համար այս տեղը հրատարակեցինք, որ
որբերուն խնամածու (վասի) կամ աղագական և
մերձաւոր գտնուողները թէ որ բան մը ունին նե՛-
աղետաշուր Նաչալ Իւլ-նուաշուր Վահան պէկ Եֆեն-
տին գանձուն : և խնդիրին աղերսագրով անոր ծա-
նուցանեն :

— Մեծազօր տէրութեանը իր գլխած հովանա-
ւորութեան տակը գտնուած ամէն աղագայ յառա-
ջախնութեանը և հրատարակուելու և ծաղկելուն
առանց խորութեան հոգ տանելով՝ վեհափառ
ինքնակալին հրամանաւոր և հաւանութեամբ բա-
նի մը կենցաղագուտ կարգադրութիւններ ըրաւ :
որ ասոնք են :

1. Մէկ արուեստաւոր մը, ինչ աղագէ և ինչ
արուեստէ կ'ըլլայ նէ ըլլայ : Թէ որ իւր արուես-
տին մէջ մէկ նոր գիւտ մը գտնուելու և արուեստը
աղէկցնելու ջանք ընէ, և աղէկ բան մը գրանէ
նէ՛ այն մարդը իւր արուեստակցներուն մէջ ըն-
տիր և յարգի մարդ մը սեպուի : և մինչեւ մէկ
տարի անկէջ ըրաւ որ ինչպէս ըսուած տուրքը
չաւնուի :

2. Մանր մունր բաներ շինելու համար մեծա-
զօր տէրութեան հրատարակեցին քանի մը հոգի
ընկեր ըլլալով գործարան (ֆապրիքա) շինել ուզող
ըլլայ նէ, այն ճամբով ելելու բանին աման կամ
սուղ ըլլալը ամէն պարագայներով հասկրցուե-
լէն ետքը օգտակար գործոյ մօլովն (մէճիսի
նաֆիէին) տեսչութեամբ հարկ եղած կարգերը
և կանոնները դրուելով, և թէ որ պէտք ըլլայ նէ
ժամանակ ալ որոշուելով անանկներուն ապահովու-
թիւն և քաջաբերութիւն տրուին :

3. Թէ մայրաքաղաքի և թէ մեծազօր տէրու-
թեան ուրիշ երկիրներուն մէջ գրագէտ մը կամ
արուեստագէտ մը իրենց աման և աղէկ հանած
բաներին կրնան մայրաքաղաքս բերել : Եւ որպէս
զի ասանկ բաներ դուրսէն բերուած ամենը ամէն
մարդ շուտով տեսնէ և քննէ և ամենուն շուտով
իմացուի : որ դիւրաւ ծախուի, և շինողները քիչ
ստենեն իրենց աշխատութեանը վարձքը գտնելով
նոր բաներ հնարելու աւելի քաջաբերութիւն, կայսե-
րական հրամանաւ որոշուած է որ ամէն տարի բա-

մաղան ամիսը գայ նէ՛ կոստանդնուպօլիս օսմանիկ
միկիթի շատրուանին առաջը և անոր բարերները
խանութի պէս տեղեր շինուած ըլլալով, այն նու-
րահար արուեստաշէն բաները այն տեղերը շուր
ուին :

4. Նորահար արուեստական բան մը գտնող և
իր ճարտարութիւնը երեւան հանելով հաւնեցը-
նող վարպետներուն ալ ուրիշներուն քաջաբերու-
թիւն տալու համար պատուոյ նշաններ տրուին :

— Յայտնի է որ մեծազօր տէրութեան երկիր-
ներէն ելած աղագայներուն ամենէն շահաւորը
մետաքսն (իփէկն) է, և այս բերքին շատը և ա-
ղէկը խիւտալէնտիկեար գուլառէն կ'ընէ : որուն
մայրաքաղաքն է Պրուսա : Այս աղագայը Լուրպա-
կը իրիւրի : և հոն տեսակ տեսակ կերպաներ կը
շինուի : Նաչալները գործարանները Լուրպայի մէջ
ձեռքով կը բանէին : ուստի մետաքսին թելերուն
հաստութիւնը շարունակ միակերպ չըլլար ալ նէ
փաս չունէր : բանողը թէֆէն քաշած ասենը երբե-
մէն թայլ և երբեմն ուժով քաշելով կերպասին մի-
ակերպութիւն մը կրնար տալ : Հիմա որովհետեւ
գործարանները շուր շարժ մեքենաներով կը բանին,
և ասանկ մեքենաներուն գործողութիւնը միշտ
միակերպ է : ուստի մետաքսին թելերն ալ մէկ ծա-
րէն մէկալ ծայրը մէկ աստիճան բարակութիւն ու-
նենալու են : Յատուկ շինուած մեքենաներով քաշ-
ուած մետաքսը միայն կրնայ այս միակերպ բարա-
կութիւնը ունենալ, որով Լուրպա ալ աւելի գին
կ'ընէ : Նոր համար Պրուսա ալ քանի մը ասանկ
մեքենաներ յատուկ բերուեցան : և ասոնցմով քաշ-
ուած մետաքսներուն տէրերը մետաքսին շուտ
ծախեցին և շատ շահ ըրին :

Մեծազօր տէրութեանը ուզելով որ իւր հովա-
նաւորութեան տակն եղող ամէն տեղի մարդիկ
այս շահուս կցորդ ըլլան, հրաման կ'ընէ որ ամէն
տեղ և ամէն երկիր ուր մետաքս կը շինեն, ու
որ կ'ուզէ և կարողութիւն ունին նէ, ինչ աղագէ
կ'ըլլայ նէ ըլլայ : Թէ մինչև և թէ քանի մը հոգի
ընկեր ըլլալով, ինչպէս որ կ'ուզեն նէ, գործարա-
նի տէր ըլլան : միակերպ բարակութեամբ մետաքս
քաշելու համար յատկացած գործիքներէն բերել

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍՈՐ ԶԵՄՍ ՌՕՍ ՆԱԽԱԳԵՏԻՆ

ՃԱՆԱԳԱՐԳՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

ՓՈԱՆԲԼԻՆԸ ՓՆՏՈՒՆԸ ԶԱՄԱՐ

Հարոնալիսին և վերջ :

Սիր ձեռն Ռոս յունիս 23 ինչիւրը նաւը հա-
տաւ : որ միայն մէկ օրուան կերակուր մնացէր էր :
Ետ դաւանալ շատ հաճութիւն պատճառեց : և հե-
ռուէն տեսածունն պէս նաւաստիները հոստա պո-
ռալ սկսան : և մինչեւ որ նաւը մտաւ նէ՛ այս
ձայնը չի դադարեցաւ : Երկրորդ նաւագետը Պրոս
սկսած էր իրեն արեւմտաւոր հրամանատարին վե-
հափառ վրայ մտնողներուն երթալ : և խուսի մը
մարդիկ ալ պարտաւորած էր որ ասոնց առաջը պիտի
երթային, և թէ որ այն օրը չի գար նէ՛ ասոնք ալ
յալարք օրը ճամբայ ելելու պարտաւորուած էին :
Քանի մը օր հանգիստ աւին որ ուժերնին տե-
ղը գայ և իրենց իրենց դարման ընեն, և երբ որ
ամէն մարդ գրեթէ իրենց պարտաւորութիւնը բրած
գտնուեցան, սկսան ասուցին մէջէն կորուսելով
ճամբայ բանալ որ նաւերը բաց ծովը ելելու ճամ-

բայ գտնեն : Չմեղ նաւերը պարկած ատենը պէտք
եղած նորագութիւնները եղած, և նորէն ալ ձիւ-
թով պատած (խալաֆաթ եղած) էին :

Սաւոյնի մէջ ջրանց բանալը նաւը դուրս հա-
նելու համար խիտ տարածանի աշխատութիւն մըն
էր : Հրամանատարները առաջկող շնանագիծերը
քաշած էին, և սաւոյն կարելու համար շինուած
15 էն մինչեւ 18 ոտնաշափ երկայնութեամբ սղոց
ներով օրը 200 ոտնաշափի մօտ սաւոյն կը կարէին :
Սովորաբար շուր, և երբեմն ալ վեց սղոց մէկէն կը
բանէր, և սաւոյնին թարթուցութիւն էր երբեք
մինչեւ հինգ ոտնաշափ :

Օգոստոսի 6 ին ատենները նաւերը սկսան այս
ջրանցին ինջնալ : Բայց ծովին սաւոյնները հալէր
էին, և նաւահանգիստին սաւոյններն ալ այս ջու-
րերս դուրս կը քաշէին : ներսի սաւոյններն ալ որ
խոշոր կտորներ էին, նաւը հրէլով կը քշէին, և ըն-
թացքը կը զիւրաքանչէր : Ընդհանր 23 ին նաւերը ա-
ռանց սաւոյնի բաց ծովու մէջ գտնուելով խորհե-
ցան գլուխին գէպ ի Վերլիկ կղզիները դարձնել :
բայց սեպտեմբեր 1 ին օգն աւարուեցաւ : հովը ջուրս
կը փչէր : սաւոյնները նորէն նաւերուն բողբոջը
զիւրուեցան, և նաւագետները քրքան աշխատեցան
նաւերնին այս վտանգաւոր կայաններէն ազատելու
նէ՛ հնարը չի գտան : հարկ եղաւ նորէն սաւոյնե-
րուն մէջ բանտարկեալ մնալ : Ղապին անգամ սա-
ւոյններէն բաւաւորը եղաւ Էնթերֆայն նաւը : ետ-
քը Էնթերֆայն Երբ նաւը ալ բռնուեցաւ մընք մը
չարի հեռու : Այն ատենէն հեռուէն նշան ընելով
ըլլալուն զատ այս նաւերուն իրարու հետ ուրիշ
տեսակ հարաբերութիւնները դադարեցան : և այն

օրուներ մինչեւ նոյն ամիս 25 ին, որ է Բոնոս պէ-
ծովանցը գտած օրերէն, ուրիշ բան չի կրցան ը-
նել : բայց թէ թող տալ նաւը որ այն աշագին սա-
ւոյնի կտորները որ զին կ'ուզեն նէ հոն ամանին : որ
շատ վտանգաւոր բան էր : Ծովուն յորձանքը (ա-
քընտըն) ասոնք այս կերպով 240 մըն տեղ քշէր
տարիք էր : Զատ ուրախ վիճակի մէջ շէին, երբ որ
նաւին միջին գերանին վրայ գտնուեցին (օրթա տի-
րէկի շնորհակալութիւն) նայելով Պաֆին ծովանցոյն ա-
րեւմտեան ծովագետք տեսան, բոկ է անանկ մէկ
երկիր մը, ուր որ բազմութիւն պալկայի որորդներ
կորուած էին անանկ պարագայներու մէջ, որ ա-
տոյն գտնուած պարագայն անոնցին ծանց և ըս-
պատանիք էր : Սակայն 24 ին ուժով մէկ չոյ մը և
ըս : 25 ին առտուանը նայեցան որ իրենցմէ 5 կամ
6 մընի չափ հեռու ծովը աղտոտ էր : սաւոյն չի կար-
Օր մը առաջէն սկսելով առաջատաներուն ուժ
կուտային, և նաւերը բոլոր ատենը սաւոյններուն
կարողութեան շուրջները կը ըլլային : մէկ գիշեր սա-
ւոյնները կը հալէին : մէկ գիշեր հովը կը փչէր, և
կէս օրէն քիչ մը առաջ, ծով ծամ հոգնել և ահա
զին վտանգներէ անցնելէ ետք վերապէս ազատ
և առանց սաւոյնի ծովը հասան : Նայն հետեւին նա-
ւուն զուրկ գարձնելով հրուանդան արեւելեան
կողմ թողնելով որ սաւոյններէն շուտով ազատին :
և հոկտեմբեր 3 ին ցամաք տեսան : Այս ցամաքը
կրկնապէս ցամաք կղզիին ծովագետք էր Բլբերնովի-
քին մօտերը : անկէջ որ ճամբայ ելած էին : Այն-
կոծ օգոյն մը և արեւմտաւոր հովով նաւերը գէպ ի
հարաւ դաւանալու կարողացան, որովհետեւ կը տես-
նէին որ քուրքնաւ աշագին մեծ ծովանց ասուցին

կտորներ իրարու ետեւէ ծովուն երեսն լողալով
կ'անցնէին կ'ըրթային : խորութիւնները հարկէն
մինչեւ երեք հարիւր ոտնաշափ, և երկայնութիւնը
նին մէկ միւսին շարունակ մէկ կամ կէս մըն կուգար :

Այս լեռնանման լողալող սաւոյնները երբեք
մէն երկու նաւուն մէջ տեղէն կ'անցնէին, և նաւե-
րուն ապահովութիւնը ծանր վտանգի տակ կը ձգե-
ին : Ետեւ շարունակ ահա զոյգ պատճառ կ'ըլլա-
յին նաւաստիներուն : որ ասոնցմէ զոգ շահաւոր հա-
մար չորաշափ ալ կ'աշխատէին և կը հոգնէին : Նա-
ւերուն հրամանատարներն ալ առգետայի մէջ մը շու-
րովհետեւ սաւոյնները իրենց յատուկ գոյն մը չու-
նենալուն և թափալցելի ըլլալուն համար հեռուէն
տեսնելով ծովու անկէջ, սաւոյն կտոր է մի,
հասկընալու գտնար էր : Նաւերը սաւոյններուն
մէջ խնդով անոնց քշելով ճամբայ ընելու սկսած
օրէն ի վեր իրարու հետ ունեցած հարգաւորացու-
թիւններն կտորէն կտորէն հալուեցան : 18 ին
Ֆեբրուարի հրուանդանը անցան, և անկէջ անցին
արեւմտեան յաղագայ քամով մը օգնութիւն գտնե-
լով : հոկտեմբեր 29 ին Օգոստէ կղզիներուն առաջ-
էն անցան, որ Սեպտեմբերի մօտ է հրաւիրային արեւ-
մտեան կողմէն : նայն օրերէն Սեպտեմբերի օրու-
սան : Ինկիլիկը ծովակալութեան ատենին իրզկան
շուղետները նոյն գոտին ամեն տեսակ իրզկան
Վարվիլ քաղաքին առաջ բերին :

Ինչոր այս ճանապարհորդութեան մէջ նաւորդ-
ներուն մուրցուցածներն են երեք արջ, երկու կամ-
երեք ծովային գայլ, և շատ մը կարպիս (կոյն) և
փայրենի սագ և բաւ : և 3000 էն աւելի ալ դաւա-
բուեցին, որ վարպետ սողերուն մէկ տեսակն է :

Թաղապետական պատճառ սեպեր էր, ասոնք ծա-
նուցանելու և դպրատուններուն քննիչները և հո-
գաբարձուները գլուխադրելու համար երկու յո-
գուած բան չէին: Երբ օրագրոյն մէջը հրատարակե-
լով, Պ. Պալեյէն պատասխանեց որ գրածներս փա-
րիզու արքեպիսկոպոսին քննութեան տակը ձգեցի:
քննութեցաւ և տպուեցաւ: Ուստի չէին: Երբ օրա-
գրիւր որ կրօնական օրագիր մը ըլլալով արքեպիսկո-
պոսի մը հաւանութիւն տուած բանին դէմ չէր
կրնար խօսել: Երբ օրագրիւր ասոր պատասխան հրատա-
րակեց, գիրքը մեծ ըլլալով կարելի է որ քննիչին
մոտադրութեան փախած բան մը ըլլայ: անոնք ալ
ուրիշները կրնան հրատարակել ըսելով: Վեր-
քը մոտաւարապէս քննող Տրաքուգիւր բաժնա-
նայն գրեց քննութեան գիրքը պաշտպանելու:
Երբ օրագրիւր անոր ալ դէմ գրեց, և ա-
մէն մէկ գրածին՝ գիրքին մէջէն նոր նոր կտորվածք
կը ցուցուներ իբրեւ գայթակղեցուցիչ, և կը պն-
դէր որ աղոյք ձեռքը և դպրատուններուն մէջը
պտտելու գիրք չէ: (Օրագրին գրածը Փարիզու
արքեպիսկոպոսին պատուոյն կը գալէր, որպէս թէ
ասանկ փաստարար բաներ պարունակող գիրք մը ա-
ղէկ մը չի քննելով վաւերացուցեր է: Ուստի արքե-
պիսկոպոսը այս երեսնէն ըլլալու գայթակղութե-
ան առջը առնելու համար իւր վիճակին եկեղեցիներե-
քը կարգադրելու կոնգրակ մը հրատարակեց, ո-
րուն մէջ կը պատուիրէ որ աշխարհական մարդիկ
որ կրօնական բաներու յատկապէս պարտաւոր չը-
լալով աղէկ համոզութիւն չունին՝ ասանկ նիւթոյ
վրայ բան մը գրելու ըլլան նէ եկեղեցականաց քնն-
նութեանը յանձնեն և անանկ հրատարակեն: Երբ
գարարութիւն մըն ալ չէին: Երբ օրագրոյն դէմ գրե-
րեց, որ թէպէտ եկեղեցւոյ մէջ կարգադրուելու
սահմանած չէր, բայց Փարիզու ամէն օրագիրներ
տպելով չիմացող չի մնաց: (Նոր մէջ կ'ըսէ, կարե-
ղի է որ այն ընդարձակ գրքին մէջ աչքէ փախած
կտորակներ խօսքեր ըլլայ: բայց օրագրին մէջ յոգ-
ուածներուն հեղինակներուն պէտք էր չէ թէ ա-
նոնք օրագրի միջոցաւ հրատարակել, այլ առան-
ձին իրեն ըսել, և ծանր խօսքերով նայն հեղինակը
յանդիմանելէն ետքը կը պատուիրէ որ ասկէջ ետ-
քը կրօնական բաներու վրայ պէտք եղած տեղէն
հաւանութիւն չառած չի խօսի: մոտիկ չըրած ա-
տենը ծանր հոգեւոր պատիժ սպառնալով: (Օրա-
գրիւր արքեպիսկոպոսին հնազանդեցաւ: բայց իր
գրածներուն մէջը ասանկ յանդիմանութեան ար-
ժանի յանցանք մը չի տեսնելով՝ Հոգւոյ բողոքեց:

ԱՅԳՂԱՅ: Ուրիշ երկիրներու հետ բաղդատե-
լով ինկիլթէնու աւելի սղութիւն է: Ուստի ծու-
լութեամբ վարուիլ այն տեղի բնակիչներուն բա-
նին չի գտար: և այն երկրին արուեստաւորները գի-
շերը ցերեկուան խառնելով բաներու և աշխատե-
լու պարտաւորուած են որ վատասկին ծախքեր
նուն համեմատին: Իրենց գործոյն ձի և ուրիշ ա-
նասնիքներ գործածողները ասոնք չափէն աւելի
աշխատեցնելով և բնաւ հանգիստ առնելու թող
չի տալով մեծ նեղութիւն կուտան: և ասիկայ մի-
նակ բաւական ապրանք ծախելու մաքով չէ, շատ
անգամ ապահովութեան և արմատիւրութեան պար-
տաւելի կիրքերն ալ մէջ խառնուելով գործը աւե-
լի առնել կ'ընեն: Երբ բանին համար քանի մը գը-
թասիրտ և խղճմամբաւոր մարդիկ մասնաւոր ըն-
կերութիւն մը յորինեցին իրենց մէջ, և ըստակ
ժողովեցին և շաբաթականի կամ ամսականի ստու-
գագրութիւններ հաւաքեցին: և այս ստակներովը
յատուկ մարդիկ բռնեցին որ, թէ որ մէկը տես-
նեն որ անտուէնին հետ անխնայաբար և անգթու-
թեամբ կը վարուի, անտուէնին պաշտպան կենա-
լով անոր կողմէն տիրաջը դէմ դատախազ ըլլան, և
տէրը դատաւարանին կանչեն: Կառավարութեան
փողովքը այս ընկերութիւնը և բռնած նպատակը
իմաստալով շատ հաւանեցաւ, և արաշաճ դատեց իր
կողմէն ալ ասոնց գործակից ըլլալու, պատուէր
խրկելով դատաւարներուն որ ասոնց բռնած դատը
մոտիկ ընեն: և մէկը ասոնց դատախազութիւնը Ե-
րան յանցանքովը ստուգ յանցաւոր գտնեն նէ՝ անոր
արժանաւոր պատիժը տան: Ինչ ժամանակի մէջ
այս ընկերութեան օգուտը տեսնուեցաւ: որ հի-
մա անատուէնի տէր եղողները ասոնցմէ կը վախճան,
անատուէններուն առաջիկա չափ նեղութիւն չեն
տար:

Պ. Կալին (Օգոստոս ճանապարհորդը՝ Ֆրանսիացի
Պ. Իօաքիմիւն պէս օգապարիկով վեր ելլելու ա-
տենը ձի մըն ալ օգապարիկին կապեր հետը վեր
հաներ էր: (Օգոստոս ճանապարհորդութիւնը ձիով
յաջողութեամբ կատարելէն ետքը վար ինչաւ:

Յաջորդ օրը այս ընկերութեան փաստաբանները
այս մարդը դատաստանի կանչեցին և ըսին: հա-
տարակց հետաքրքրութիւնը յազդեցնելու և քու-
վրագ արտառոյ մէկ ճարտարութիւն մը ցուցու-
նելու համար այն խեղճ ձիուն անանկ տագնապ և
նեղութիւն տալով հետը մինչեւ ամպերուն մէջ
հանեցիր նէ՝ այս գործէն ինչ օգուտ կը հետեւի
կարծեցիր: Երբ խօսքերով ծանր յանդիմանութիւն
ընելէն ետքը դատաւարներէն կը խնդրէին որ ասոր
պատիժ մըն ալ տրուի: Պ. Կալին պատասխանեց,
ձին օգապարիկին հետ անանկ աղէկ և անանկ վար-
դեմութեամբ մը կապուած էր որ՝ ձիուն բնաւ
նեղութիւն մը չէր պատճառեր: և այս ըսածը ըս-
տուեցէն ետքը ըսաւ թէ՝ ասկէջ առաջ ալ այս
բանին վրայօր հրատարակուած յատուկ արգելք մը
չի կենսալու համար այս եղանակով ճարտարութի-
ցուցանելով օրինակ դէմ յանցանք մը գործած
չեմ ըլլար: Երբ խորհրդածութիւնները դատա-
ւարներուն ընդունելի եղան, ուստի այն օրը Պ. Կա-
լինին միայն դատաստանական յանդիմանութիւն
մը տալը բաւական սեպելով, ինչպէս որ ըսին,
խօսելու պատուիրեցին որ ասկէջ ետքը մէկ մըն ալ
ասանկ բան մը ընելու ըլլայ նէ՝ պատիժ ալ պիտի
կրէ:

Ինկիլթիլ Թագուհին և Պէլճիքայի Թագա-
ւորը որքան որ իրարու մօտիկ ազգական են նէ,
շատ ժամանակէ ի վեր իրար տեսած և իրարու
հետ տեսնուած չունին: Ուստի անցածները ին-
կիլթիլ Թագուհին, և իւր ամուսին արքայապա-
տիւ Լալէրդ իշխանը՝ յատուկ շոգեհաւով Պէլճի-
քայի ծովեզերեայ (Օպէնտա քաղաքը գալցին: Թա-
գաւորն ալ Թագուհւոյն հետ հոն եկած ըլլալով,
քան և չորս ժամու չափ ատեն իրարու տեսու-
թիւն վայելելէն ետքը ինկիլթիլ Թագուհին և ար-
քայապատիւ Լալէրդ իշխանը նայն շոգեհաւով
Ինկիլթէնու դարձան:

Սալթայէն եկած նոր լուրերուն նայելով,
այս մօտերս հոն եղած Գեղեւ հիւանդութիւնը նը-
ազգելու վրայ է:

Ժամանակէ մը ի վեր եւրոպայից անանկ մէկ
բան մը կը փնտրուէին, որ եփեւած ատենը ջրէն
աւելի գոլորշի տայ: Սոս Ժամանակներս ինկիլթիլ
բնակիչ մը փորձ ընելով գտաւ որ՝ Գեօֆօմ ըս-
ուած հեղուկը, որ վերաբուժիչ ձեռքը ինկած
ախտաւորները անդայ ընելու համար գործ կ'ա-
ծեն, եփ ելելով նոյնաչափ ջրէն տուածէն
քանի մը անգամ աւելի գոլորշի կուտայ: և ասի-
կայ շոգեհաւ բանեցնող վաճառականներուն իմա-
ցուց: Երբ ալ յատկապէս մէկ շոգեհաւ շինել
կուտան, որուն վրայ ասոր փորձը պիտի ընեն: մէկ
կողմի անիւը հասարակ ջրոյ գոլորշիով, և միւս ա-
նիւը Գեօֆօմի գոլորշիով դարձնելով: Թիւ որ
այս փորձ յաջողի նէ՝ շոգեհաւներուն արագութիւնը
կ'եղանայ: բայց ծախքն ալ եղանակուն թէ թըզ-
կատարութեան (բօսքայի) գիրը և թէ մարդոց
կամ ընչից նաւորչէքը շատ կը սղեն: արտօնեւ
Գեօֆօմ ջրոյ պէս ծովէն չի քաշուիր: ստակով
ծախու առնելու բան է: Երբ համար կ'երեւի որ
այս գիւտը շատ օգտակար բան մը պիտի չըլլայ, և
շատ չի պիտի տարածուի:

Ինկիլթէնու մէջ վառօգ շինելու տէրու-
թիւնը իրեն գրաւած չըլլալով վաճառականներէն
ալ որ ուզէ նէ և ուզածին չափ վառօգի գործա-
րան կրնայ շինել և բանեցնել: Երբ հանած վա-
ռօգները պահելու համարանոցին անանկ տեղեր
չունեւած կ'ըլլայ երբեմն, որ թէ որ յանկարծ կրակ
առնելու ըլլայ նէ ամբողջ քաղաքներ կը կործանէ
և մեծ փնտներ կ'ընէ:

Ի իմբուլ քաղաքին քովերը ասանկ մէկ վառօ-
գի գործարան մը կար իրեն համբարանոցովը: և
համբարանոցին մէջն ալ 15,000 տակաւ վառօգ-
կար: որ թէ որ վերը ըսածներուն պէս աղէտալի
գիւտած մը պատահէր նէ՝ բոլոր Ի իմբուլ քա-
ղաքը հիմնադրուէր կ'ընէր: Բաղաբնի բնակիչները,
գուցէ Տանիմաքայի Ունտապուրի քաղաքին ա-
ղէտքէն աչքերին վախճալով տէրութեան մէկ ա-
ղէտագիր մը տուին որ այն վտանգաւոր շէնքը և
գործարանը քաղաքին քովէն վերցուելու հրաման
ըլլայ:

Ինկիլթիլ տէրութիւնը իմբուլիներուն միայն
իրենց քաղաքին վրայ խորհածը բոլոր իրեն քաղաք-
ներուն վրայ խորհելով հրաման հանեց որ ասկէջ
ետքը բնակութիւն եղած տեղերը ասանկ գործա-
րաններ և համարանոցներ չի շինուին, շինուած-
ներն ալ պարտուին և ուրիշ պիտոյքի գործ ած-
ուին: Եւ վառօգարան և վառօգի համբարանոց չի

նշու համար ալ տեղ յատկացոյց Ինկիլթէնուայի
և Խալանայի և Սքոթլանդի բոլորովը գտնուած
անհամար մանր մուշեր անբնակ կողմերը: որ թէ
որ այն տեղերը բան մը պատահելու ըլլայ նէ՝ օգ-
տին մասնակից ըլլալու ակնկալութիւն չունեցող
օտար մարդիկ վնասուն ալ հաղորդակից չեն ըլլար:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ: Պալիէրայի հասարակութիւնը Պ.
Շուանգալէր անուն երեւելի արձանագործին աւ-
նանկ մեծութեամբ արձան մը ապսպրեց են: ու-
րուն մեծութեամբ համեմատ արձան 2000 տարի-
էն ի վեր շինուածը ըսուած չէ կ'ըսէ օրագիր մը:
և ասով կ'երեւի թէ կ'ուզէ Սատուի նաւահան-
գըտին բերանը գրուած արեգական արձանը իմա-
ցնել, որ Վրիստուի թուականէն 300 տարի ա-
ռաջ շինեց Խարիս անուն յոյն արձանագործը, և
Վրիստուի 222 տարի առաջ մէկ մեծ շարժէ մը
կործանեցաւ: մէկ ոտքը նաւահանգստին մէկ կող-
մի հրուանդանին, և միւս ոտքը մէկալ կողմինին
վրայ էր: և ոտքերուն մէջ տեղէն խոշոր նաւեր ա-
ռադաստերին ինջեցնելու կարօտ չեղած կ'անց-
նէին:

Հիմակուան ապսպրուած արձանը Սքոթլանդ ըս-
ուած բուրիւն վրայ պիտի կանգնեցունեն: և թէ-
պէտ շատ արձաններ կան երկի մարդու կամ կնիկ
մարդու կամ այլ և այլ կենդանիներու և թռչուն-
ներու կերպարանքով երեւելի անցքի մը յիշատակ
ըլլալու համար տեղ տեղ Վրիստուի մէջ գրուած:
բայց ասոր չափ մեծը տեսնուած չէ: Երբ արդի
տի ըլլայ երկաթէ: ոտքին մեծ մատին երկայնու-
թիւնը երկու կանգուն ու կէս ըլլալը գիտողը
կրնայ այս համեմատութեամբ բոլոր արձանին ալ
որքան մեծ ըլլալը իմանալ: Վրիստու մէջ վեց եօթը
հոգի կրնան նստիլ: քիթներուն ծակը մէկ մէկ հո-
գի կրնայ մանել ու հանգիստ նստիլ: և կրնանկը
առած վերարկուին քղանցին (էթէկին) լայնու-
թիւնը պիտի ըլլայ երկու հարիւր յիսուն կանգուն:

ՊԵՆՏԻՆԱ: Իրարու սահմանակից տէրութեանց
երկիրները գտնուող վաճառականները ապրանքներ
իրարու երկիր անցուցած ատեններն մէկ մը բուն
խիկ իրենց երկիրը, և մէկ մըն ալ սահմանը անց-
նելէն ետքը սահմանակից տէրութեան երկիրը մաք-
սի տուրք տալու կը պարտաւորեն: և իւրաքան-
չիւր տէրութիւն ալ ամէն կողմի սահմանագրութիւ-
նները մաքսի կողմէն մարդիկ գնելով շատ ծախք ը-
նելու կը ստիպուէր: Երբ անտեղութիւն
ները վերցնելու համար Վերմանական դաշնակ-
ցութեան անգամ եղող տէրութիւններէն մեծ ու-
պղտիկ 38 տէրութիւն մէկ ընկերութիւն մը հա-
տատեցին իրենց մէջ, որ ցիլիքայ կ'ըսուի: և մաք-
սի միութիւն ըսել է: Երբ ամէն մէկ վաճառա-
կան այն ընկերութեան անգամ եղող տէրութեանց
երկիրները պարտելով միայն մէկ տեղ մը մաքս կու-
տայ: և ասկէջ հաւաքուած ստակը այն տէրու-
թիւնները ամէն մէկը իր երկրին ընդարձակութիւնը
և բազմամարդութեանը համեմատ իրենց մէջը կը
բաժնեն:

Պէլճիքայի տէրութեան երկիրը ամէն կողմէն
վաճառականներ մանելու յարմարութիւն ունեցող
երկիր մըն է: անոր համար մաքսարան հաստատու-
լու յարմար տեղ շատ ունի: և ամէն մէկ տեղերը
բազմութիւն գործակալներ և պաշտօնատարներ գը-
նելով ելլելը ծախք ընելու կը ստիպուին: և այս
ծախքերը ելլելէն ետքը տէրութեան գանձը մըտ-
նելու քիչ մը բան կը մնայ: Երբ համար ասկէջ ի-
նը տարի առաջ Սոանայի հետ ասանկ ընկերու-
թիւն մը բանալ ուզեց ալ նէ՝ այն ատենը Ֆրան-
սիայի տէրութեան նախարարներուն ընդունելի չե-
ղաւ: անոր համար ստիպուեցաւ Վերմանական
տէրութեանց ընկերութեանը մէջ մանել: բայց
Պէլճիքա Վերմանական դաշնակցութեան անգամ
սեպուած չըլլալուն համար չընդունուեցաւ: Զի-
մա նոր լուրերուն նայելով՝ նորէն Սոանայի հետ

Ս. Ս. պատմութիւն տեղոյ տաճիկէն Զիլիկէ հաւաքա-
րէն առնուած է: այդքան մը շնորհիւ կարօտ է որ, Պէլճիքայի
հետ առաջին անգամին մաքսի ընկերութիւն ընել առաջարկողը
Ֆրանսիայն է: Երբ ժամանակի արտաքին գործոց տեսուչը Պ. Թիւր-
նէր, բայց Պէլճիքայի արտաքին գործոց տեսուչը Պ. Ռոսի-
չընդունեց: Զիմա Պ. Թիւր պաշտօնի մը վրայ է: բայց Պ. Ռո-
սի իտալական այն ատենուան պաշտօնին վրայ է: Եւ այն ատե-
նը կասկած ալ եղաւ թէ մաքսի միութիւն ըսելով այս երկու տե-
րութեանց մէջ քաղաքական միութիւն ալ կրնայ ըլլալ: և ասիկայ
Եւրոպայի ուրիշ տէրութեանց ծանր գաղաւ մէկ բան մըն է: Ա-
նոր համար որ կողմէն որ այս միութիւնը այս անգամ առաջար-
կուած ալ է նէ՝ յաջողուին յոյս մը չեղեւիր:

